

Az Iskolai Filmintézet diafilm sorozata: 382.

Történelmi sorozat: 34.

MAGYARORSZÁG AZ ÁRPÁDOK KORÁBAN

I. Az Árpád-kor gazdasági élete

1./ A nyomásos gazdálkodás

Az Árpád-kor elején a magyarság áttért a földművelő életmódra. Előbb a kétnyomásos gazdálkodás /a föld egy részét bevetik, a másik részét ugaron hagyják/, majd a háromnyomásos gazdálkodás /a föld harmadát tavaszi terménnyel, másik harmadát őszi vel vetik be, s csak harmadik harmadát hagyják ugaron/ hódít tért. A mezőgazdasági szerszámok eléggé kezdetlegesek még. Sarló, vaspapuccsal ellátott faásó, kapa, vas alkatrészekkel ellátott faeke, csép használatosak.

2./ Kézimalom

A gabona őrlése többnyire a háznál történt kézimalommal. Ez nem más, mint két kerek kőlap, amelyek között a gabona összezuzódott, ha a felső lapot körbe forgatták. A felső kőlapot forgatáshoz szükséges fogóval látták el. A felül levő lyukon öntötték be a gabonát s az őrlemény, a liszt oldalt pergett ki.

3./ Edények az Árpád-korból

Nagy szerepük volt a fazekasoknak, edénykészítő mestereknek, hiszen ők látták el a lakosságot a főzéshez, gabona tárolásához szükséges agyagedényekkel. Képünkön két Árpádkorból való agyagedényt mutatunk be.

4./ Szerszámok az Árpád-korból

A kézművességnek is van már nyoma a XI-XIII. században. A fazekasok mellett már más kézműveseket is találunk. Ezt igazolják az itt bemutatott eszközök. Balra furók és késpengék maradványait, balra fent kendertisztító gereben megrozsdásodott fogazatát, lent pedig a szövéshez szükséges szálkifeszítő sulyokat látunk.

5./ Kereskedelem a XI-XIII. században

Az Árpád-kor elején főként még a cserekereskedelem divott Magyarországon, de I. István óta a vertpénz használata egyre jobban elterjedt. A kereskedelem fejlődése hozta ezt magával. A külkereskedelmet nyugat felől német és olasz, kelet és dél felől az izmaelitáknak nevezett mohamedán kereskedők bonyolították le. Fűszereket, posztót, selymet, fényüzési cikkeket, vasat hoztak be, s ökröt, lovat, sőt, prémet, bort, gabonát vittek ki.

II. Az Árpád-kor politikai élete

6./ I. István

A magyarságot a feudalizmus útjára végérvényesen I. István vezette. Felismerte, hogy az államalapítás az egyetlen járható út. Első feladata az új rend ellen felkelők /Koppány, Ajtony, Gyula/ leverése volt, majd az államszervezet alapjává tette a királyi birtokokból létesített vármegyéket. Élükre ispánokat állított az adószedés, a közigazgatás és az igazságszolgáltatás ellátására. Képünk I. Istvánt Thuróczi krónikája alapján mutatja be.

7./ I. István törvénykönyve

Az ispánok fegyveres hatalma mellett I. István az egyházra is támaszkodott, amely az akkor haladó feudális rend eszmei támaszát jelentette. Érsekségek, püspökségek alapításával, birtokok adományozásával és a nép által termelt javak egytizedével erősítette az egyházat. Ezen új intézmények és a magántulajdon védelmét célozták István törvényei is. Képünkön István törvényeinek egy XII. századi kéziratát látjuk /Admonti kódex/.

8./ A ménfői ütközet

István halála után a trónkérdés hozott gondot. A kép Aba Sámuel és a Péter segítségére siető III. Henrik seregeinek küzdelmét mutatja. A német sereg a gyepüvonalon átjutva Ménfőnél találkozott Aba csapataival /1044/, s megverte azt. Aba Sámuel maga ekkor elmenekült, de nemsokára elfogták a Tisza vidékén és kivégezték.

9./ A pogánylázadások

A pogánylázadások nemcsak az idegenek elleni megmozdulások voltak, hanem egyben a régi vallási és társadalmi rend visszaállítását szolgálták. A feudalizmus elleni felkelés ekkor a haladással szembeni állásfoglalást jelentett. 1046-ban a békési Vata állott a lázadók élére. Később 1061-ben Vata fia János indítja meg az utolsó pogány lázadást. A kereszténység eltörlését, a papság kiirtását kívánták Béla királytól, s követelték a régi szabadságok visszaállítását, de az vaskézzel törte meg a lázadást, lehetetlenné tette a további felkeléseket. Képünkön az 1046-os lázadás alkalmával Gellért csanádi püspököt letaszítják a Kelen hegyéről.

10./ I. László hermája

I. László ereklyetartó mellszobra aranyozott ezüsből készült 1400 körül. Kifejezésének fenségével ez a legszebb magyar ereklyetartó szobor. Törzsét sodronyzománcos technikájú ezüst lemezek díszítik, s középső lemezén a magyar címer található. László kemény harcokat vívott az országba betörő kunokkal. A monda szerint a cserhalmi csata után /1070/ üzőbe vett egy leányrabló kun vitézt és viadalban legyőzve megszabadította őt. 1091-ben az Erdély felől betörő kunokkal ütközött meg és legyőzte őket. I. László király nemcsak megvédte az ország területét a támadásoktól, hanem ő maga is vezetett hódító jel-

legü háborukat. Ilyen volt 1089-ben Szlavónia megszállása, majd 1091-ben átkelt a Dráván, hogy Horvátországot megszeresse. Ettől fogva Horvátország Magyarország társországa lett.

11./ Könyves Kálmán

Kálmán testileg csuf, pupos ember volt, de műveltségében minden európai uralkodót felülmúlt. Műveltségét, emberies gondolkodását mutatja, hogy egy törvényében megtiltja a bosszorkányok égetését, büntetését "mivel ilyenek nincsenek". Enyhítette László szigorú törvényeit, megerősítette uralmát Horvátországban, meghódította Dalmáciát. Uralkodása végén a trónöröklés kérdése okozott zavart. Öccsét, Álmost és annak fiát, Bélát megvakíttatta. /Thuróczi krónikájának képe./

12./ Középkori büntetések

A középkori büntetéseket és kivégzési módokat igen szemléltetően mutatja ez a fametszet /balra/. A felső jobb saroktól kiindulva guzsbakötést, akasztást, megégetést, füllevágást, hasfelmetszést, szemkitolást, keréketörtést, kézlevágást, lefejezést, megvesszőzést láthatunk.

Tűzpróba

Az e korban szokásos "Istenítéletek" egyik módját, a tűzpróbát mutatja a kép, amely Kunigunda császárnét ábrázolja, amint sértetlenül átmegy a tüzes vasakon. /Korabeli miniatúra./

13./ III. Béla

A Képes Krónika egyik kezdőbetűjében az ifjú III. Bélát látjuk. Fején nyílt korona, jobbában országalma, baljában az Arpádok vörös-ezüstsávós lobogója van. III. Béla volt az, aki a XII. század végén a bizánci befolyást megszüntette, megszervezte a királyi kancelláriát és bevezette az írásbeliséget.

14./ II. András

A trónon ülő király jobbában liliosomos kormánypálcát, melléhez szorított baljában országalmát tart. Fején korona van. Az ábrázolás II. András második nagypecsétjén található.

15./ II. András kereszteshada

A kép, amely a Képes Krónikában található, a kereszteshadjáratra induló II. Andrást ábrázolja. Az 1217-ben indított háború eredménytelen volt s a király távollétében történt visszaélések miatt itthon elégedetlenség ütötte fel a fejét. A kisbirtokosok és szerbiensek mozgalma II. Andrást a nemesi jogok írásbanfoglalását, s a királyi hatalom korlátozását, a nádori jogkör megállapítását, a nemesség ellenállási jogának biztosítását jelentő Aranybulla kiadására kényszerítette.

16./ IV. Béla

IV. Béla uralkodása elején a királyi hatalom megszilárdítására törekedett. Uralkodása közben érte hazánkat a tatárok támadása, majd azok elvonulása után ujjaépítette az országot. Halálakor erős államot hagyott utódaira.

17./ Nyilazó kun lovas

IV. Béla országába fogadta a tatárok elől menekülő kunokat. Nomád harcmódoruk - a honfoglaló magyarságéhoz hasonló - segíthette volna őt a tatárok elleni küzdelemben. A képen látható domborműves téglá hátrafelé nyilazó kun lovast ábrázol. A téglát 1847-ben találták a Margit-szigeten lévő romok között.

18./ A tatár betörés térképvázlata

A térképen a három irányból hazánkba betörő tatárok vonulásának útját mutatjuk be. A mohi-pusztán a magyar sereg vereséget szenvedett /1241. április 11./, s maga a király is csak úgy menekülhetett, hogy hivei saját testükkal fedezték útját. A tatárok ezután feldúlták az országot.

19./ IV. Béla visszatérése

1242-ben Batu-kán seregei eltávoztak az országból s a király visszatérhetett. Kifosztott, feldúlt, felperzselte tájak látványa fogadta. A nép ezután az ujjaépítés munkájához kezdett. A feladat nehéz volt, de a nép szorgalma és a király erélye megbirkózott vele. A tatárjárás legfontosabb tapasztalata az volt, hogy csak kőfallal körülvett várak tudták hosszabb ideig feltartóztatni az ostromló tatárokat /Esztergom, Komárom/, s nem is kerültek a kezükre. A tatárok elvonulása után maga a király is várépítésbe kezdett. A főpapok és főurak a királytól kapott birtokokon egymás után építik a várakat. A városok fallal való körülvétele is megindult, /Buda, Korpóna, Szeged/, s kiváltságokkal ruházzák fel azokat. Képünk Béla visszatérését ábrázolja.

20./ Kun László /Baloldalt./

A Képes Krónika egyik kezdőbetűjében ábrázolt király jobbában kormánypálját, baljában országalmát tart. Fején jellegzetes kun süveg van.

Ottokár halála

Habsburg Rudolf és Ottokár cseh király közötti háboruban Kun László Rudolffal kötött szövetséget. 1278-ban a Morva mezén folyt le a döntő csata. A hadiszerecse Ottokár felé hajolt. Maga Rudolf is lebukott lováról. Ekkor avatkozott bele a küzdelembe a magyar sereg, s gyors diadalt aratott. Ottokár hada megfutott, de ő mindaddig bátran harcolt, míg össze nem kaszabolták. Ezt a jelenetet mutatja be a Képes Krónika e képe, /jobboldalt/. Magyar fegyverek segítették elő a Habsburgok hatalmának növekedését.

21./ III. András

III. András /1290-től 1301-ig/ az utolsó Árpádházi király. A IV. Béla idejétől megerősödő nagybirtokos olygarchákkal szemben a köznemességre akart támaszkodni. Sem az ország egységét, sem a királyi hatalmat nem tudta megerősíteni. A trónkövetelők elleni készülődés közben halt meg 1301. jan. 14.-én, s ezzel letört "István első magyar király... atyai ágon kisarjadt utolsó aranyágacskája...", kihalt az Árpádház férfiága. A kép I. Miksa császár családfájáról való.

22./ Az oligarchák

Az utolsó Árpádok nem tudták megakadályozni a nagybirtokos családok hatalmának növekedését, ugyannyira, hogy azok már valószínűleg fejedelmi hatalmat építettek ki, s a királyi törvények végrehajtását is megakadályozták. Csak Máté például teljes királyi hatáskört gyakorolt. Pénzt veretett, bíraskodott, háborukat viselt. A leghatalmasabb oligarcha-családok a Csákok, Németujváriak, Abák, Guthkeledek és az erdélyi Kun László voltak.

III. Az Árpád-kor művelődése

23./ Anonymus gestájának első lapja

Az első ránk maradt magyar történelemmel foglalkozó könyvet valószínűleg III. Béla udvari jegyzője írta. Nevét nem ismerjük, ezért nevezik őt Névtelennek /Anonymus/. Művében a honfoglalás eseményeit dolgozza fel. Képünkön munkájának első oldalát láthatjuk.

24./ Az esztergomi királyi kápolna bejárata

A magyar királyok esztergomi palotája semmivel sem maradt el a kor legjobb művészi színvonala mögött. A palota és a hozzá csatlakozó XII. századi kápolna román stílusban épült, s egyik jellemzője a kétoldalt díszes oszlopokkal tagolt és többszörös ívvel lezárt kapuzat.

25./ Az esztergomi palota egyik terme

Esztergomban már Géza fejedelem megkezdte az építkezést, amelyet a királyok folytattak. III. Béla francia kőfaragókat és építészeket hozatott, akik helyi mesterekkel együtt építették a palotát. Képünk az esztergomi királyi palota egyik termét mutatja be. A román stílusú boltozat, az oszlopok és oszlopfők a XII. századból valók.

26./ A pécsi székesegyház

Legrégibb, a XI. század első feléből származó román építészeti emlékünk a pécsi székesegyház. Többször bővítették és átalakították. Háromhajós, négy saroktoronyos, monumentális épület. A XI. századi eredeti épségben maradt fenn öthajós altemploma. A templom szobrai és díszítő kőfaragványai legjelentősebb románkori emlékeink közé tartoznak.

27./ A jáki templom

1220-1230 körül kezdték építeni a Szent Györgyről nevezett jáki /Vas m./ bencés apátsági templomot. Építészetében és szobrászatában egyaránt a magyarországi román stílus csúcspontját jelenti. Gazdag díszű, Krisztus és az apostolok szobraival keretezett kapuja Ausztria építészetére is hatott. 1256-ban szentelték fel. Balra a templom előlről látható /nyugati homlokzat/, jobbra a "bélletes" befelé szűkülő, farkasfogazattal keretezett kapuzat látható.

28./ A jáki templom

Képünkön a jáki bencés apátsági templomot kelet felől mutatjuk be. Jobbra a szentélyt lezáró félköríves rész /apszis/ jól mutatja a román építészet jegyeit /félkörívek, kicsiny ablakok, farkasfogazat/.

29./ Sirkő Pécsről

Ez a fehérmárványból készült XI. századi sirkő ismeretlen szobrász műve. A pécsi székesegyházból került elő.

Királyfej Kalocsáról

Az Árpád-házi uralkodók egyikét /talán I. Istvánt/ ábrázoló vörösmárvány királyfej a kalocsai székesegyház kapubélletéről került elő. A töredék a XII. század második feléből való.

30./ Oszlopfő Esztergomból

Román oszlopfőkön gyakori az alakos ábrázolás. Ilyen alakos ábrázolás látható az esztergomi palota egyik oszlopfőjén is, amely egyben igazolása annak, hogy magyar kőfaragók is dolgoztak, mert a kifaragott alakok és öltözetük az ősi magyar - s talán még ekkor is meglévő - öltözetet mutatják.

31./ A feldebrői templom falképe

A magyar festészet legrégebb emléke a feldebrői templom altemplomában található. A falfestmény 1100 körül készült s a bibliai Káin áldozatát ábrázolja.

32./ A Halotti beszéd

Legrégibb összefüggő szövegű prózai emlékünk az 1200 táján keletkezett Halotti beszéd és könyörgés. Mintaként készült a temetési szertartást végző pap részére. A magyar szöveg latin szertartási szövegek között található. /Pray-kódex./

33./ Ó-magyar Mária-siralom

1300 körül keletkezett az első magyar nyelvű vers. Stílusa, verselése ma is élvezhető, s bár rímeiben, ritmusában a latin verstechnika érződik, ékes bizonyítéka az ősi és középkori magyar költészet létének és erejének.

Kiadásért felelős: Sárvány István

61-5470/34 - Felsőoktatási Jegyzetellátó Vállalat